

Drept administrativ

УДК 342.9

ФУНКЦІЇ НАУКИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА ТА ФУНКЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ (ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА)

Неля ГУТЬ,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті розкрита специфіка використання в юридичній науці термінів «функції науки адміністративного процесуального права» та «функції адміністративного процесу», а також проводиться порівняльна характеристика змісту цих понять. Зазначається, що в науковій літературі дуже часто ці поняття ототожнюються, що впливає на результати наукових досліджень. Функції науки адміністративного процесуального права характеризують цільову спрямованість діяльності людей щодо отримання нових знань про адміністративний процес. Функції ж адміністративного процесу розкривають цільове призначення такої форми діяльності адміністративних судів як адміністративний процес. Саме тому кількість та найменування функцій, які реалізують наука адміністративного процесуального права та адміністративний процес, суттєво різняться між собою.

Ключові слова: адміністративний процес, функції науки, наука адміністративного процесуального права, функції адміністративного процесу.

FUNCTIONS OF SCIENCE OF ADMINISTRATIVE PROCEDURAL LAW AND FUNCTIONS OF ADMINISTRATIVE PROCESS (COMPARATIVE CHARACTERISTICS)

Nelia HUT,

Candidate of Law, Associate Professor of the Department of Constitutional Law
Taras Shevchenko National University of Kyiv

In the article the specifics of the use of the terms «functions of the science of administrative procedural law» and «function of the administrative process» are revealed, as well as a comparative characterization of the content of these concepts. It is noted that in scientific literature these concepts are often identified, which affects the results of scientific research. The functions of the science of administrative procedural law characterize the purposeful activity of people to obtain new knowledge about the administrative process. The functions of the administrative process reveal the purpose of such a form of activity of administrative courts as the administrative process. That is why the number and naming of the functions implemented by the science of administrative procedural law and the administrative process differ significantly among themselves.

Keywords: administrative process, functions of science, science of administrative procedural law, functions of administrative process.

FUNCȚIILE ȘTIINȚEI DREPTULUI PROCESUAL ADMINISTRATIV ȘI FUNCȚIILE PROCESULUI ADMINISTRATIV (CARACTERISTICĂ COMPARATIVĂ)

Specificul utilizării termenilor „funcții ale științei dreptului procesual administrativ” și „funcția procesului administrativ” sunt descrise în articol, precum și o caracterizare comparativă a conținutului acestor concepte. Se observă că în literatura științifică, aceste concepte sunt adesea identificate, ceea ce afectează rezultatele cercetărilor științifice. Funcțiile științei dreptului procesual administrativ caracterizează orientarea cu sens a activităților oamenilor pentru a dobândi noi cunoștințe despre procesul administrativ. Funcțiile procesului administrativ dezvăluie scopul acestei forme de activitate a instanțelor administrative ca proces administrativ. De aceea, numărul și denumirea funcțiilor implementate de știința dreptului procesual administrativ și procesul administrativ diferă semnificativ între ele.

Cuvinte-cheie: proces administrativ, funcții de știință, știința dreptului procesual administrativ, funcții ale procesului administrativ.

Постановка проблеми. В теорії держави та права, а також в науці адміністративного права та процесу пропонується велика кількість думок щодо функцій юридичної науки, функцій юридичного процесу та функцій адміністративного процесу. Майже всі науковці сходяться в тому, що функції юридичної науки та функції юридичного процесу є різними правовими явищами як за своїм призначенням, так і класифікаційним поділом. Разом з тим, нерідко при характеристиці функцій адміністративного права намагаються використовувати підходи, які традиційно використовуються при висвітленні видів та змісту функцій юридичної науки. Наприклад, прогностичну функцію часто використовують при характеристиці функцій правового регулювання, а практично-прикладну функцію – як один із проявів правозастосовної діяльності. Ю. В. Пирожкова у своїй праці, присвяченій функціям конкретної галузі права, констатує, що аналітико-прогностичну, організаційно-координаційну та синергетичну галузеві функції слід віднести до міжгалузевих функцій адміністративного права (підсистема третього рівня) [1, с. 154, 187]. Можна привести і зворотні приклади, коли соціальні функції, що притаманні юридичній науці, зачисляють до функцій юридичної науки. Зокрема, О. Ф. Скакун виділяє серед функцій теорії держави та права політичну функцію [2, с. 12-13]. Такі суперечливі думки негативно позначаються в цілому на дослідженнях функцій юридичного процесу та безпосередньо функцій адміністративного процесу.

Загальні підходи до визначення функцій юридичної науки, науки адміністративного процесуального права та адміністративного процесу розкриваються у працях В. Б. Авер'янова, В. М. Бевзенко, Ю. П. Битяка, А. С. Васильєва, Т. О. Коломоець, О. В. Кузьменко, В. О. Лазаревої, О. М. Миколенко, Е. М. Мурад'ян, І. Л. Петрухіна, Ю. В. Пирожкової, О. Ф. Скакун та інших вчених. Разом з тим, в юридичній літературі відсутня єдина точка зору на критерії класифікації, а також на співвідношення функцій юридичної науки та юридичного процесу.

У зв'язку з цим, важливим бачиться аналіз думок науковців, які розглядають функції юридичної науки, в тому числі науки адміністративного процесуального права, особливо в контексті визначення функцій адміністративного процесу. Отже, порівняльна характеристика функцій науки та юридичного процесу буде корисною для розвитку уявлень про функції адміністративного процесу в адміністративно-правовій доктрині.

Наука адміністративного процесуального права.

Перш ніж визначитись з функціями науки адміністративного процесуального права, важливо відповісти на питання: «Чи існує наука адміністративного процесуального права?».

Ті науковці, що обґрунтовують необхідність створення в системі права України самостійної галузі з назвою «адміністративне процесуальне право», автоматично доводять і існування відповідної науки. Пояснюється це тим, що в юридичній науці традиційно склалося два підходи до формування видів юридичних наук: 1) галузевий підхід (всі галузі права мають відповідні галузеві юридичні науки); 2) міжгалузевий підхід, коли відбувається об'єднання юридичних знань із знаннями з інших наук (наприклад, криміналістика, юридична психологія і ін.). Переконані в тому, що це хибний підхід, який гальмує розвиток науки, по-перше, у суміжних сферах, тобто сферах, які потребують комплексної уваги на базі знань декількох наук. Наприклад, інститут медіації в адміністративному процесі. Хто є тим фахівцем, який зможе дослідити особливості змістовного наповнення, а пізніше і особливості реалізації цього правового інституту? Якщо медіацію досліджуватиме юрист-науковець, то не будуть враховані здобутки психології як науки про психічні явища та поведінку людини через призму існуючих психічних явищ. І навпаки, якщо медіацію досліджуватиме психолог-науковець, то здобутки юридичної науки, яка вивчає право та всі його прояви (правовідносини, правосвідомість, механізм правового регулювання тощо), залишаться поза його уваги. Сучасний розвиток науки в цілому та юридичної науки зокрема бачиться у визнанні та розвитку окремих наукових напрямів, які зосереджують свою увагу на тих предметах та явищах, що випадають із сфери традиційних наук та галузевих юридичних наук.

По-друге, галузевий підхід у формуванні видів юридичних наук гальмує розвиток цієї науки у сферах, які забезпечуються специфічним правовим регулюванням, але це специфічне регулювання так і не стало з різних причин підґрунтям для формування самостійної галузі права (міграційне право, медичне право, спортивне право і ін.). Наприклад, представники наук адміністративного та цивільного права часто негативно висловлюються про статус господарського права, називаючи його штучним утворенням в системі права, яке поєднало адміністративно-правові та цивільно-правові норми. Тобто під сумнів ставиться статус господарського права як галузі права України. Разом з тим, жоден фахівець з адміністративного чи цивільного права, по-перше, на сферу господарських правовідносин не звертав достатньої уваги, по-друге, не міг комплексно з врахуванням особливостей публічно-правового та приватно-правового регулювання пояснити специфіку цих правовідносин. На нашу думку, навіть той факт, що господарське право не є галуззю права, не відмінє факту існування науки господарського права. В цьому сенсі повністю погоджуємося з думками О. М. Миколен-

ко, яка обґрунтовуючи необхідність визнання науки адміністративно-деліктного права зазначила: «... юридична наука не повинна прив'язуватися виключно до галузей права (тим паче, що сьогодні жоден науковець не може запропонувати беззаперечний перелік таких галузей в системі права України). Переконані, що наука існує як на рівні окремих підгалузей права, так і правових інститутів. Питання може виникнути лише стосовно ступеня систематизації знань у відповідній науці» [3, с. 80-108].

Про недостатній рівень систематизації знань науки адміністративного процесуального права можна було говорити в 2005 році, коли всі дослідження адміністративного судочинства обмежувалися десятком науково-дослідних праць, в яких переважно обґрунтовувалась доцільність створення адміністративної юстиції в Україні. Сьогодні ж наука адміністративного процесуального права є системою знань про адміністративне процесуальне право, історію та перспективи його розвитку.

Функції науки адміністративного процесуального права.

Традиційно функцію науки визначають як роль, яку вона відіграє серед інших видів світогляду у суспільстві [4, с. 27]. О. М. Миколенко запропонувала визначити функцію науки як відповідність отриманих наукових результатів цілям наукової діяльності та засобам, які були при цьому використані [3, с. 429-439]. Тобто у визначенні вченої звертається увага не тільки на значення науки адміністративного процесуального права у суспільстві, а й на відповідність отриманих результатів діяльності цілям, що стоять перед сучасною наукою адміністративного процесуального права.

Ідея О. М. Миколенко цікава та перспективна з огляду на постійний розвиток знань про адміністративний процес. Разом з тим, є суттєві перепони в її реалізації. По-перше, проблемами юридичної науки займаються в основному представники теорії права, тоді як представники адміністративного процесуального права цими питаннями не переймаються. До того ж розповсюдженим є судження, що проблеми будь-якої галузевої юридичної науки не охоплюються предметом дослідження самої науки. Дивна ситуація, адже окрім проблем практики та правотворчої діяльності завжди існують проблеми теорії адміністративного процесуального права. Якщо ж керуватися традиційним судженням, то ці теоретичні проблеми повинні вирішуватися представниками теорії права, які не є обізнаними в специфіці адміністративного процесуального правового регулювання. По-друге, перепорою у реалізації ідеї О. М. Миколенко є той факт, що результати будь-яких досліджень завжди залежать від методології дослідження та термінології, яка була покладена в основу дослідження. Тому у двох

дослідників цілі можуть бути одні і ті ж, але отримані результати - протилежними, що і обумовлено відмінностями у методології та термінології досліджень.

Зміст функцій, як правило, пов'язують з цілями, адже цілі часто визначають назву відповідної функції. Наприклад, І. Л. Петрухін при характеристиці функцій судової влади акцентує увагу на тому, що ці функції тісно пов'язані з цілями судової влади [5, с. 85]. На ці особливості функцій як категорії юридичної науки звертають увагу О. М. Миколенко, Е. М. Мурад'ян, Ю. В. Пирожкова та інші науковці. Але всі науковці одразу ж звертають увагу на те, що функції слід відрізнити від інших суміжних категорій – цілей, завдань, діяльності і ін. Наприклад, В. М. Протасов констатує: «Функція є певним ідеальним зразком. Тому її слід відрізнити, з одного боку, від цілей і завдань, з іншого – від її реальної, фактичної діяльності, від тієї діяльності, яку система реалізує насправді» [4, с. 27]. Отже функцію науки адміністративного процесуального права можна визначити як вплив, який повинна здійснити наука як система знань, щоб досягнути поставлених перед нею цілей. Не будемо зупинятися на дискусіях щодо класифікації цілей юридичної науки взагалі та науки адміністративного процесуального права зокрема, лише зазначимо, що традиційно до цілей юридичних наук відносять наступні: пізнання і пояснення правових явищ; відкриття нових знань про право; встановлення взаємозв'язку між теорією та практикою; створення категоріального апарату та методології науки; інтеграція результатів дослідження в єдину узгоджену систему наукових знань; складання наукових прогнозів [3, с. 429-439].

Кожній із цих цілей відповідає певний вид функції науки адміністративного процесуального права.

Онтологічна функція науки адміністративного процесуального права проявляється у пізнанні і поясненні процесуально-правових явищ і процесів, що відбуваються в адміністративному судочинстві, у формуванні загальних уявлень про окремі правові явища, а також у констатації існуючого стану адміністративно-процесуальної правової дійсності.

Евристична функція адміністративного процесуального права пов'язана з отриманням нових раніше невідомих знань про адміністративне процесуальне право і адміністративний процес.

Практично-прикладна функція науки адміністративного процесуального права полягає, по-перше, в накопиченні теоретичного матеріалу та практичного досвіду для формування в законодавстві відповідних процесуальних положень, по-друге, в тому, щоб за допомогою загальних уявлень про процесуально-правові явища надавалися певні орієнтири суб'єктам адміністративного процесу у вигляді пояснень, тлумачень та рекомендацій.

Методологічна функція науки адміністративного процесуального права, полягає, по-перше, в створенні категоріального апарату науки, по-друге, в створенні методології науки, яка б не суперечила загальній науковій методології, а її специфіка визначалась би особливостями об'єкта і метою пізнання.

Інтегративна (системотворча) функція науки адміністративного процесуального права інтегрує всі отримані в результаті науково-дослідної діяльності знання в єдину узгоджену систему наукових знань про адміністративний процес та адміністративне процесуальне право.

Прогностична функція науки адміністративного процесуального права набуває прояву у складанні наукових прогнозів: щодо розвитку процесуальних форм адміністративного судочинства; стосовно ймовірних шляхів розвитку адміністративних процесуальних правових норм і правовідносин; щодо визначення пріоритетів та цінностей в адміністративному процесуальному правовому регулюванні з урахуванням істотних правових закономірностей, явищ і теоретичних висновків.

Функції адміністративного процесу.

Таким чином, можна констатувати, що наука адміністративного процесуального права реалізує сьогодні шість основних функцій – онтологічну, евристичну, практично-прикладну, методологічну, інтегративну, прогностичну. Як видно, набір цілей та функцій науки адміністративного процесуального права обумовлений тим, що наука є, в першу чергу, системою знань, яка існує для пізнання правових явищ і відкриття нових знань про право, для реалізації накопичених знань у реальному житті, для прогнозування подій та змін у правових відносинах, правових нормах, правосвідомості громадян, тощо. Ні адміністративне процесуальне право як підгалузь адміністративного права, ні адміністративні суди, ні адміністративний процес як форма діяльності судів України таких цілей і функцій не реалізують.

При розгляді функцій адміністративного процесу доводиться користуватися іншими підходами та критеріями. Пояснюється це тим, що адміністративний процес не є системою знань про адміністративне процесуальне право, а тому не виконує онтологічну, евристичну, практично-прикладну, методологічну та інші функції. При характеристиці функцій адміністративного процесу слід виходити із цілей його існування. Саме такий підхід дає можливість говорити про існування охоронної, контрольної, захисної та альтернативної функції як основних функцій адміністративного процесу, а про функцію втручання адміністративного суду в розсуд суб'єкта публічної адміністрації та функцію застосування адміністративних санкцій у справах за зверненнями

суб'єктів владних повноважень як про додаткові функції адміністративного процесу.

Висновки. Визначення видів функцій адміністративного процесу є сьогодні невирішеним питанням в теорії адміністративного права. Головна проблема, яка виникає при визначенні видів функцій адміністративного процесу, полягає у тому, що в цій сфері постійно відбувається підміна понять. Функції адміністративного процесу часто в юридичній літературі ототожнюють з функціями правового регулювання чи функціями юридичної науки.

Функцію науки адміністративного процесуального права можна визначити як вплив, який повинна здійснити наука як система знань, щоб досягнути поставлених перед нею цілей.

Види функцій юридичної науки, як правило, пов'язані з її цілями. Традиційно до цілей юридичних наук відносять: пізнання і пояснення правових явищ; відкриття нових знань про право; встановлення взаємозв'язку між теорією та практикою; створення категоріального апарату та методології науки; інтеграція результатів дослідження в єдину узгоджену систему наукових знань; складання наукових прогнозів. Кожній із цих цілей відповідає певний вид функції науки адміністративного процесуального права – онтологічна, евристична, практично-прикладна, методологічна, інтегративна і прогностична функції. Адміністративний процес як форма діяльності судів України таких цілей і функцій не реалізує. Натомість, цілі адміністративного процесу дозволяють виділити наступні його функції – охоронну, контрольну, захисну та альтернативну.

Список використаної літератури

1. Пирожкова Ю. В. Теорія функцій адміністративного права: дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя, 2017. 543 с.
2. Скакун О. Ф. Теория государства и права: учебник. Харьков: Консум, 2000. 704 с.
3. Миколенко О. М. Функції адміністративно-деліктного права (теоретико-правовий аспект): дис. ... док-ра. юрид. наук: 12.00.07 - адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2018. 484 с.
4. Протасов В. Н. Основы общеправовой процессуальной теории: монография. М.: Юридическая литература, 1991. 144 с.
5. Судебная власть / Под ред. И. Л. Петрухина. М.: ООО «ТК Велби», 2003. 720 с.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

ГУТЬ Нелія Юріївна,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR
HUT Nelia Yurievna,
Candidate of Law, Associate Professor of the Department of Constitutional Law Taras Shevchenko National University of Kyiv